

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет права та міжнародних відносин
Кафедра публічного та приватного права

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи
Олексій ЖИЛЬЦОВ
«14» _____ 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Конституційно-правові основи та гарантії місцевого самоврядування
Змістовий модуль «Правовий статус територіальних громад»

для студентів

спеціальності	081 Право
освітнього рівня	першого (бакалаврського)
освітньої програми	081.00.01 Право

Київ – 2020

Розробники:

Чаплук Оксана Іванівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка.

Викладачі:

Чаплук Оксана Іванівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин
Протокол від «15» грудня 2020 року № 5

Завідувач кафедри публічного та приватного права (Лілія ОРЕЛ)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми 081.00.01 Право 2020 р.

Гарант освітньої програми (Наталія СЕРГІЄНКО)

Робочу програму перевірено 2020 р.

Заступник декана (Анфіса НАШИНЕЦЬ-НАУМОВА)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (______). «__» _____ 20__ р., протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (______). «__» _____ 20__ р., протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (______). «__» _____ 20__ р., протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (______). «__» _____ 20__ р., протокол №__

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Конституційно-правові основи та гарантії місцевого самоврядування		
<i>Вид дисципліни</i>	вибіркова	
<i>Мова викладання, навчання та оцінювання</i>	українська	
<i>Загальний обсяг кредитів / годин</i>	7 / 210	
<i>Курс</i>	3,4	
<i>Семестр</i>	6,7	
<i>Кількість змістових модулів з розподілом</i>	3	
<i>Обсяг кредитів</i>	7	
<i>Обсяг годин, в тому числі:</i>	210	210
<i>Аудиторні</i>	98	28
<i>Модульний контроль</i>	14	-
<i>Семестровий контроль</i>	-	-
<i>Самостійна робота</i>	98	182
<i>форма семестрового контролю</i>	Залік	Залік
Змістовний модуль «Правовий статус територіальних громад»		
<i>Курс</i>	3	
<i>Семестр</i>	6	
<i>Обсяг кредитів</i>	2	
<i>Обсяг годин, в тому числі:</i>	60	
<i>Аудиторні</i>	28	8
<i>Модульний контроль</i>	4	
<i>Семестровий контроль</i>		
<i>Самостійна робота</i>	28	52
<i>Форма семестрового контролю</i>	Залік	Залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: сформувати у студентів фундаментальні знання про територіальні громади, залучення жителів територіальних громад, оволодіти вмінням реалізувати завдання та функції професійної діяльності на основі базових принципів публічного управління та місцевого самоврядування.

Завдання:

- ознайомлення студентів з територіальними громадами, їх виникненням, становленням та розвитком;

- оволодіння основними категоріями;
- дослідження сучасних засад вивчення діяльності територіальних громад;
- оволодіння системою знань про види територіальних громад;
- формування професійного світогляду та правового мислення;
- сприяння підвищенню рівня професійної культури студентів.

Завдання навчальної дисципліни передбачають формування наступних компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК) –

- ЗК-1.** Здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу і синтезу.
- ЗК-2.** Здатність застосовувати знання в професійній діяльності у стандартних та окремих нестандартних ситуаціях.
- ЗК-4.** Знання і розуміння предмета та характеру професійної діяльності, природи етичних стандартів та здатність діяти на їх основі.
- ЗК-5.** Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, добре володіти правничою термінологією.
- ЗК-8.** Здатність проведення досліджень, уміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати, брати участь в аргументованій професійній дискусії.
- ЗК-9.** Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК-10.** Здатність бути критичним і самокритичним, визнавати та виправляти власні помилки.
- ЗК-11.** Вміння працювати самостійно, проявляти добросовісність, дисциплінованість, пунктуальність та відповідальність, а також працювати у команді колег за фахом.
- ЗК-12.** Здатність приймати неупереджені і мотивовані рішення, визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб, примирювати сторони з протилежними інтересами.
- ЗК-13.** Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

Фахові компетентності спеціальності (ФК) –

- ФК-3.** Знання стандартів правничої професії.
- ФК-9.** Навички реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.
- ФК-10.** Уміння застосовувати знання у практичній діяльності при моделюванні правових ситуацій.
- ФК-11.** Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.
- ФК-12.** Здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції.
- ФК-13.** Здатність застосовувати юридичну аргументацію.
- ФК-14.** Здатність виявляти проблеми правового регулювання і пропонувати способи їх вирішення, включаючи подолання юридичної невизначеності.
- ФК-15.** Навички логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.
- ФК-17.** Навички самостійної підготовки проектів актів правозастосування.
- ФК-18.** Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

Додаткові фахові компетентності спеціалізацій:

ДФК-1. Для спеціалізації «правове забезпечення комунального врядування» буде сформовано навички у сфері взаємодії територіальної громади із соціальними спільнотами більш високого рівня – субрегіонального, регіонального, загальнонаціонального та суміжними територіальними громадами, взаємодії органів та посадових осіб територіальної громади з органами та посадовими особами державної або регіональної, з відповідними структурами суміжних територіальних громад, а також з міжнародними інститутами, взаємодії громади з органами і

посадовими особами місцевого самоврядування.

Робота студентів в Центрі місцевого самоврядування

Під час занять в Центрі з дисципліни кожен студент має бути готовим викласти свої міркування з обговорюваних питань і аргументовано відстоювати свою позицію, яка містить аналіз вимог чинного законодавства, науково-методичної літератури, розумну критику, вміння поєднувати теоретичний матеріал з практичною діяльністю працівників юридичної сфери.

Метою занять в Центрі є поглиблення й закріплення теоретичних знань, одержаних студентами на лекціях і за підсумками самостійної роботи. Під час їх проведення студенти повинні:

- аналізувати, узагальнювати та правильно застосовувати правові норми у практичній діяльності;
- складати і оформлювати документи правового характеру;
- керуватися у практичній діяльності та в поведінці правовими знаннями і переконаннями.

3. Результати навчання за дисципліною

Студент має знати та розуміти, вміти:

СГ-1. Визначати вагомість та переконливість аргументів в оцінці заздалегідь невідомих умов та обставин

СГ-2. Здійснювати синтез відповідних концепцій і доктринальних положень публічної політики у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання

СГ-3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел

СГ-4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми

СГ-5. Давати короткий висновок щодо окремих проблем з достатньою обґрунтованістю

СГ-6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему

ДН-1. Узгоджувати план власного дослідження і самостійно формувати матеріали за визначеними джерелами

ПС-1. Належно використовувати цифрову і статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності

ПС-2. Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних

ПС-3. Користуватися комп'ютерними програмами у межах стандартного програмного забезпечення з використанням електронних таблиць, графіків та інших можливостей

ПС-4. Працювати в групі як учасник, формуючи власний внесок у виконання завдань групи

ПР-1. Демонструвати знання і розуміння щодо визначення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи

ПР-3. Демонструвати необхідні знання та розуміння суті та змісту основних правових інститутів та норм фундаментальних галузей права

ДПРН. Обґрунтування правової позиції в галузі. Готувати роз'яснення, пояснювальні записки та обґрунтування у галузі. Застосовувати спеціальну юридичну термінологію в галузі. Користуватися базами даних та інформаційними ресурсами в галузі. Застосовувати основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи з урахуванням між інституціональних підходів враховуючи специфіку галузі. Здійснювати правозастосування в галузі. Обґрунтовувати правові позиції щодо супроводження діяльності суб'єктів господарювання, у сфері комунального врядування, складати юридичні документи щодо супроводження діяльності суб'єктів господарювання, у сфері комунального врядування.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт				
		Аудиторна				Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	
Змістовий модуль I.						
Тема 1. Загальні положення про правовий статус територіальних громад	5	2	2			1
Тема 2. Члени територіальної громади як суб'єкти муніципально-правових відносин .	9	2	4			3
Модульний контроль	2					
Разом	16	4	6			4
Змістовий модуль II.						
Тема 3. Порядок об'єднання територіальних громад та порядок співробітництва територіальних громад.	5	2		2		1
Тема 4. Статут територіальної громади.	5	2		2		1
Тема 5. Органи та посадові особи територіальної громади.	14	2		2		10
Тема 6. Форми реалізації територіальною громадою прав при здійсненні місцевого самоврядування.	18	2	2	2		12
Модульний контроль	2					
Разом	44	8	2	8		24
Усього	60	12	8	8		28

Тематичний план для заочної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт				
		Аудиторна				Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	
Змістовий модуль І.						
Тема 1. Загальні положення про правовий статус територіальних громад	12	1	1			10
Тема 2. Члени територіальної громади як суб'єкти муніципально-правових відносин .	12	1	1			10
Разом	24	2	2			20

Змістовий модуль II.						
Тема 3. Порядок об'єднання територіальних громад та порядок співробітництва територіальних громад.	10	1	1			8
Тема 4. Статут територіальної громади.	9	1				8
Тема 5. Органи та посадові особи територіальної громади.	8					8
Тема 6. Форми реалізації територіальною громадою прав при здійсненні місцевого самоврядування.	9		1			8
Разом	36	2	2			32
Усього	60	4	4			52

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1

Тема 1. Загальні положення про правовий статус територіальних громад.

Предмет та завдання навчальної дисципліни «Правовий статус територіальних громад». Процес формування та розвитку територіальних громад в Україні. Нормативно-правове регулювання діяльності територіальних громад. Поняття та основні ознаки територіальної громади. Види територіальних громад. Функції територіальної громади, її роль. Принципи організації та діяльності територіальної громади. Мета та завдання територіальної громади. Символіка територіальної громади. Територіальна основа організації та діяльності територіальної громади.

Тема 2. Члени територіальної громади як суб'єкти муніципально-правових відносин .

Членство в територіальній громаді. Особливості реалізації прав і свобод людини у місцевому самоврядуванні. Механізм реалізації муніципальних прав і обов'язків особи. Правове регулювання колективних та індивідуальних форм участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Компетенція територіальної громади.

Змістовий модуль II.

Тема 3. Порядок об'єднання територіальних громад та порядок співробітництва територіальних громад.

Порядок добровільного об'єднання територіальних громад. Порядок добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад. Державна підтримка добровільного об'єднання територіальних громад та добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад. Організація співробітництва територіальних громад. Форми співробітництва територіальних громад. Припинення співробітництва територіальних громад.

Тема 4. Статут територіальної громади.

Загальні положення про статут територіальної громади. Порядок та процедура прийняття статуту територіальної громади. Державна реєстрація статутів територіальних громад. Примірний статут територіальної громади. Структура та основні положення статуту територіальної громади.

Тема 5. Органи та посадові особи територіальної громади.

Порядок формування рад. Особливості організації та проведення сесії ради. Діяльність постійних та тимчасових контрольних комісій ради. Діяльність та повноваження депутата ради. Секретар сільської, селищної, міської ради. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради. Відділи, управління та інші виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної у місті ради. Повноваження старости. Діяльність та повноваження голова районної, обласної, районної у місті ради. Діяльність, повноваження заступника голови районної, районної у місті ради та першого заступника, заступника голови обласної ради. Президія (колегія) та виконавчий апарат районної, обласної ради. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Тема 6. Форми реалізації територіальною громадою прав при здійсненні місцевого самоврядування.

Місцевий референдум. Дорадче опитування громадян. Вибори органів і посадових осіб територіальної громади. Загальні збори громадян за місцем проживання. Місцеві ініціативи. Громадські слухання. Звернення до органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Електронні петиції.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

для денної форми навчання

№ з/п	Вид діяльності студента	Макс. кількість	Модуль 1		Модуль 2	
			Кільк. одиниць	Макс. кількість балів за	Кільк. одиниць	Макс. кількість
1	Відвідування лекцій	1	2	2	4	4
2	Відвідування семінарських занять	1	3	3	1	1
3	Відвідування практичних занять	1			4	4
4	Виконання завдань для самостійної роботи	5	1	5	1	5
5	Робота на семінарських заняттях	10	3	30	1	10
6	Робота на практичних заняттях				4	40
7	Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25
	Макс. кількість балів за видами поточного контролю (МВ)	-	-	65	-	89
	Разом		154			
	Коефіцієнт		0,649			
	Підсумковий бал		100			

для заочної форми навчання

№ з/П	Вид діяльності студента	Макс. кількість	Модуль 1		Модуль 2	
			Кільк. одиниць до	Макс. кількість балів за	Кільк. одиниць до	Макс. кількість
1	Відвідування лекцій	1	1	1	1	1
2	Відвідування семінарських занять	1	1	1	1	1
3	Робота на семінарських заняттях	10	1	10	1	10
4	Виконання завдань для самостійної роботи	5	1	5	1	5
	Макс. кількість балів за видами поточного контролю (МВ)	-	-	17	-	17
	Разом		34			
	Коефіцієнт		2,941			
	Підсумковий бал		100			

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії оцінювання

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Нормативно-правове регулювання діяльності територіальних громад.
2. Поняття та основні ознаки територіальної громади.
3. Види територіальних громад.
4. Компетенція територіальної громади.
5. Припинення співробітництва територіальних громад.
6. Президія (колегія) та виконавчий апарат районної, обласної ради.
7. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
8. Звернення до органів і посадових осіб місцевого самоврядування.
9. Електронні петиції.

Критерії оцінювання

Бал	Критерій
5	студент засвоїв теоретичний матеріал, який винесений на самостійну роботу, застосування для оформлення результатів самостійної роботи не тільки рекомендованої, а й додаткової літератури та творчого підходу; чітке володіння понятійним апаратом, теорією; вміння використовувати їх для виконання конкретних практичних завдань, розв'язання ситуацій. Оформлення результатів самостійної роботи повинно бути логічним та послідовним.
3-4	студент засвоїв теоретичний матеріал з відповідної теми який винесений на самостійну роботу, та наявне вміння орієнтуватися в ньому, усвідомлене застосування знань для розв'язання практичних задач. Оформлення виконаного завдання з самостійної роботи має бути послідовним.
1-2	студент не повністю засвоїв тему для самостійного опрацювання не досконало володіє основними поняттями та положеннями навчальної дисципліни, невпевнено орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, непереконливо відповідає, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність знань.
0	студент не опанував навчальний матеріал з відповідної теми для самостійного опрацювання, не знає основних понять і термінів наукової дисципліни, не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутнє наукове або логічне мислення.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в письмовому вигляді з використанням різних завдань. Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу змістового модуля.

Критерії оцінювання

Бал	Критерії
24-25	Студент вирішив всі завдання абсолютно вірно і повно дав відповіді на питання як теоретичного, так і практичного характеру. Логічно і послідовно аргументував і виклав свою точку зору.
20-23	Студент вирішив завдання з 1 помилкою, відповідь на питання містить повне розгорнуте, правильне та обгрунтоване викладення матеріалу, допущено 2-3 помилки при вирішенні практичних завдань.
15-19	Студент правильно і повно вирішив більшість, але не всі завдання, відповідь на запитання є не повністю аргументованою;допускає незначні неточності
10-14	Студент правильно вирішив половину завдань; думка викладена з порушенням логіки подання матеріалу. Студент правильно вирішив ситуацію, проте не зовсім слушно аргументує її, або враховує не всі, а деякі умови ситуації. Вирішує декілька завдань поверхнево.
5-9	Студент вирішив трохи менше половини завдань; може дати визначення юридичного поняття. Відповідь на запитання дає неповно і поверхнево.
0-4	Студент не вирішив більшість завдань або вирішив неправильно; відповіді на питання є неповними; неправильно обгрунтовує своє рішення.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Навчальні досягнення студентів з дисципліни оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок на семінарських заняттях та під час виконання самостійної роботи, розширення кількості підсумкових балів до 100.

Семестровий контроль знань студентів здійснюється у формі заліку.

6.5. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична карта дисципліни

для денної форми навчання

Разом: 60 год., із них: лекції – 12 год., семінарські заняття – 8 год., практичні заняття – 8 год,
модульний контроль – 4 год., самостійна робота – 28 год.

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі (назви, бали)	Змістовий модуль 1. (65 б)			Змістовий модуль 2. (89 б)			
Лекції (теми, бали)	<i>Л1 (16)</i>	<i>Л2 (16)</i>		<i>Л3 (16)</i>	<i>Л4 (16) Л5 (16)</i>		
Семінарські заняття (теми, бали)	<i>С1 11 б</i>	<i>С2 11 б</i>	<i>С3 11 б</i>				<i>С4 11 б</i>
Практичні заняття (теми, бали)				<i>П 1 11 б.</i>	<i>П2 11 б.</i>	<i>П 3 11 б.</i>	<i>П 4 11 б.</i>
СР (бали)	<i>5 балів</i>			<i>5 балів</i>			
Модульна КР			<i>Мкр - 25балів</i>				<i>Мкр- 25 балів</i>
Підсумковий контроль (вид, бали)	Залік 100 балів						

для заочної форми навчання

Разом: 60 год., із них: лекції – 4 год., семінарські заняття – 4 год., самостійна робота – 52 год.

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі (назви, бали)	Змістовий модуль 1. (65 б)			Змістовий модуль 2. (89 б)			
Лекції (теми, бали)	<i>Л1 (16)</i>			<i>Л2 (16)</i>			
Семінарські заняття (теми, бали)		<i>С1 11 б</i>			<i>С2 11 б</i>		
СР (бали)	<i>5 балів</i>			<i>5 балів</i>			
Модульна КР			<i>Мкр - 25балів</i>				<i>Мкр- 25 балів</i>
Підсумковий контроль (вид, бали)	Залік 100 балів						

8. Рекомендовані джерела

Базові

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України про місцеве самоврядування в Україні // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – С. 379–429.

3. Закон про місцеве самоврядування в Україні: Наук.-практ. комент. / В.І. Батрименко, В.І. Борденюк, Г.В. Виноградова та ін.; В.Ф. Отришко та ін.; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 1999. - 367 с.
4. Закон України про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів // Відом. Верховної Ради України. - 2004. - № 30-31. - Ст. 382.
5. Закон України про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів // Відом. Верховної Ради України. - 1998. - № 3-4. - С. 15. 16. Закон України про місцеві державні адміністрації // Відом. Верховної Ради України. - 1999. - № 20-21. - С. 190.
6. Закон України про органи самоорганізації населення // Відом. Верховної Ради України. - 2001. - №. 48. - Ст. 254.
7. Закон України про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування // Уряд. кур'єр. - 1997. - 24 лип.

Додаткові

1. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: колект. моногр. / В.О. Антоненко, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов та ін.; за заг. ред. : В.В. Кравченка, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов. - К. : Атіка, 2007. - 864 с.
2. Андресюк Б. П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи / Б. П. Андресюк ; НАН України ; Ін-т нац. відносин і політології. - К. : Інформ.-видав. центр, 1997. - 222 с.
3. Біленчук П.Д. та ін. Місцеве самоврядування в Україні. Муніципальне право: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / П.Д. Біленчук, В.В. Кравченко, М.В. Підмогильний; Європ. ун-т управління, безпеки та інформ.-прав. технологій; Т-во науковців по сприянню муніцип. реформі. - К.: Атіка, 2000. - 304 с.
4. Борденюк В. Деякі проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування у містах з районним поділом // Право в Україні. - 2001. - № 2. - С. 53-57.
5. Борденюк В. Співвідношення органів державної влади та органів місцевого самоврядування / В. Борденюк // Зб. наук. пр. УАДУ / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - Вип. 2. - С. 347-363.
6. Всесвітня Декларація про місцеве самоврядування // Місцеве самоврядування. -1997. - № 1. - С. 95-97.
7. Гураль П. Статут територіальної громади як джерело муніципального права / П. Гураль // Вісн. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. - Львів, 2001. - Вип. 36. - (Серія юрид.).
8. Дністрянський М. Чи потрібно реформувати адміністративно-територіальний устрій України ? (політико-географічний погляд) // Політ. Думка. - 2001. - № 1-2.
9. Європейська хартія місцевого самоврядування // Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні. - К.: Крамар, 2003. - С. 71-78.
10. Жовнірчик Я. Ф. Місцеве самоврядування та адміністративно-територіальний устрій України // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. - Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. - Вип. 4 (18). - С. 254-273.
11. Жовнірчик Я. Ф. Проблеми формування дієздатних і самодостатніх територіальних громад // Упр. сучас. містом. - 2004. - № 2(16). - С. 97-102.
12. Закон України про службу в органах місцевого самоврядування // Офіц. вісник України. - 2001. - № 6. - С. 6-47.
13. Закон України про статус депутатів місцевих рад // Відом. Верховної Ради України. - 2002. - № 40. - Ст. 290.
14. Іванова Т. В. Організація місцевого самоврядування в Україні : навч. посіб. / Т. В. Іванова. - К. : ВД "Професіонал", 2005. - 112 с.

15. Козюра І. В. Місцеве самоврядування в Україні. Становлення та еволюція : навч. посіб. / І.В. Козюра, О.Ю. Лебединська. - Ужгород : Патент, 2003.-224с.
16. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
17. Кравченко В. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні (основи муніципального права) : навч. посіб. / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик. - К. : [б. і.], 2001. - 176 с.
18. Територіальна організація влади в Україні. Опорний конспект до дистанційного курсу / В.М. Вакуленко, О.С. Ігнатенко, О.М. Коваль, В.С. Колтун. - К., 2004. - 80 с.
19. Удовиченко В. П. Новітні моделі соціально-економічного розвитку міст в умовах формування ринкових відносин / В. П. Удовиченко. - К. : Заповіт, 2003. - 340 с.